א) בעובד כוכבים שישנו תחת ידך או אינו
אלא בעובד כוכבים שאינו תחת ידך אמרת
וכי מה אפשר לעשות לו הא אין הכתוב
מדבר אלא בעובד כוכבים שישנו תחת ידך:
ובשטר: מנלן אמר עולא אמר קרא [1]אם
אחרת יקח לו הקישה הכתוב לאחרת מה
אחרת מקניא בשטר אף אמה העבריה מקניא
בשטר הניחא למ״ד שטר אמה העבריה
אדון כותבו אלא למ״ד אב כותבו מאי איכא
למימר דאיתמר שטר אמה העבריה מי כותבו
רב הונא אמר אדון כותבו רב חסדא אמר
א אב כותבו הניחא לרב הונא אלא לרב חסדא
מאי איכא למימר אמר רב אחא בר יעקב
אמר קרא [2]לא תצא כצאת העבדים אבל
נקנית היא כקנין עבדים ומאי ניהו שטר
ואימא אבל נקנית היא כקנין עבדים ומאי
ניהו חזקה ג) אמר קרא [3]והתנחלתם אותם
לבניכם אחריכם אותם בחזקה ולא אחר
בחזקה ואימא אותם בשטר ולא אחר בשטר
הכתיב לא תצא כצאת העבדים ומה ראית
מסתברא שטר ה״ל לרבויי ג שכן מוציאה
בבת ישראל אדרבה חזקה ה״ל לרבויי שכן
קונה בנכסי הגר ד) באישות מיהת לא אשכחן
אי בעית אימא להכי אהני אם אחרת ורב
הונא האי לא תצא כצאת העבדים מאי
דריש ביה ההוא מיבעי ליה ב שאינה יוצאה
בראשי אברים כעבד ו) ורב חסדא א״כ לכתוב
קרא לא תצא כעבדים מאי כצאת העבדים
ש״מ תרתי: וקונה את עצמו בשנים: דכתיב
[4]שש שנים יעבד ובשביעית וגו׳: ביובל:
דכתיב [5]עד שנת היובל יעבד עמך: בגרעון
כסף: ז) אמר חזקיה דאמר קרא [6]והפדה
מלמד שמגרע פדיונה ויוצאה תנא ג וקונה
את עצמו בכסף ובשוה כסף ובשטר בשלמא
כסף דכתיב [7]מכסף מקנתו שוה כסף נמי
ח) ישיב גאולתו אמר רחמנא לרבות שוה
כסף ככסף אלא האי שטר ה״ד אילימא
דכתב ליה שטרא אדמיה היינו כסף אלא
שיחרור ט) שטר למה לי לימא ליה באפי תרי
זיל א״נ באפי בי דינא זיל י) אמר רבא ד זאת
אומרת עבד עברי כ) גופו קנוי והרב שמחל על
גרעונו אין גרעונו מחול: יתירה עליו אמה
העבריה: אמר ר״ל ל) אמה העבריה קונה את
עצמה במיתת האב מרשות האב מק״ו ומה
סימנין שאין מוציאין מרשות אב מוציאין
מרשות אדון מיתה שמוציאה מרשות אב
אינו דין שמוציאה מרשות אדון מ) מיתיבי רב
הושעיא יתירה עליו אמה העבריה שקונה
את עצמה בסימנין ואם איתא ניתני נמי מיתת
האב נ) תנא ושייר מאי שייר דהאי שייר
שייר מיתת האדון אי משום מיתת האדון
לאו שיורא הוא דכיון דאיכא נמי באיש
לא קתני ואלא ניתני תנא דבר שיש לו
קצבה קתני דבר שאין לו קצבה לא קתני והא סימנין דאין להם קצבה
וקתני אמר רב ספרא אין להם קצבה למעלה אבל יש להם קצבה
למטה

רש״י

לאחרת. לקיחת קידושין: הניחא כו׳. פלוגתייהו לקמיה: אדון כותבו. בתך קנויה לי ונותנו לאב כדרך שאר ס) קידושין שהבעל כותב בתך ע) היא מקודשת לי: אלא למ״ד אב כותבו. לא יליף משאר קידושין ומגליה דקני ליה שטרא: לא תצא כצאת העבדים. בשן ועין פ) בראשי איברים כעבד כנעני צ) שאם סימא את עינה וכן עינו של עבד עברי אינו יוצא בכך אלא נותן לו דמי עינו וזה משלים שש ויוצא: אבל נקנית היא כקנין עבדים. כנענים והם נקנין בשטר כדלקמן (דף כב:) דאיתקש לקרקעות דנקנין בשטר בכסף ובחזקה: ומאי ניהו חזקה. ולקמן (שם) מפרש כילד בחזקה שיכפוה לעשות מלאכה אחת: והתנחלתם אותם. בעבד כנעני כתיב אותם כאחוזה ק) הנקנין בחזקה ולא אחר: בנכסי הגר. שמת ואין לו יורשין ונכסיו הפקר: להכי אהני אם אחרת. הקישה הכתוב לאחרת לגלות על הלימוד של כצאת העבדים שבא ללמדנו על קנין השטר ולא על החזקה אבל עיקר שטר לאו מקידושין יליף דתימא אדון כותבו אלא משטר קרקעות יליף כשטר עבד כנעני ר) ואב כותבו כי היכי דשטר שדות מוכר כותבו כדילפינן (לעיל דף ט.) מן ואקח את ספר המקנה: שאינה יוצאה בראשי איברים. ולגופיה איצטריך ולא למידק מיניה אבל נקנית כקנין עבדים דכל קרא דמיבעי לגופיה לא אתי לדוקיא: מאי כצאת. לדוקיא נמי אתי לומר לך מדין יציאה לבדה מיעטתה ולא מדין הקנין: למה לי שטר. הא אין גופו קנוי אלא חוב ממון עבודת שש שנים שיש עליו: נימא ליה באפי תרי זיל. לית לי עלך מידי ונפטר: גופו קנוי. עד שיגיעו ימי חיפושו ולפיכך הרב שמחל על גרעונו אינו מחול וצריך שחרור ואם לאו חוזר ומשתעבד בו אם ירצה דלא שייך בו מחילת ממון אלא לשון שחרור וכי כתב ליה לשון שחרור ונתן ליה נפיק דלא גרע מכנעני דנפיק בשטר דכתיב ש) או חופשה לא ניתן לה וגמר לה לה מאשה ת): במיתת האב. אביה: מיתה שמוציאה מרשות אב. שאין מעשה ידיה ליורשיו כדקיימא לן בכתובות (דף מג.) אמר רב יהודה אמר רב בת הניזונית מן האחין מעשה ידיה לעצמה אמר רב כהנא מ״ט דרב דכתיב והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם אותם לבניכם ולא בנותיכם לבניכם מגיד שאין אדם מוריש זכות שיש לו בבתו לבנו: שייר מיתת אדון. דקי״ל לקמן (דף יז:) דאינה עובדת את הבן: דאיתא נמי באיש. דנרצע נמי יוצא במיתת אדון דאינו עובד את הבן כדתנן במתניתין (לעיל דף יד:): ואלא ניתני. מיתת האב הואיל ולא שייר מידי: שיש לו קצבה. וכסף מקנתו ושש שנים ויובל כולהו ידעי לאימת וכמה: והא סימנין כו׳. שיש שממהרת להביא ויש שמאחרת: למעלה. אימת דמייתא לאחר א) י״ג שנים הוו סימני נערות: למטה

תוספות

בעובד כוכבים שישנו תחת ידך. פי׳ בקונטרס אם לא יגאל ישתעבד בו עד היובל ואין אתה רשאי לבא עליו בעקיפין וא״ת תיפוק ליה מדכתיב (ויקרא כה) וחשב עם קונהו משנת המכרו לו עד שנת היובל דאי בעובד כוכבים שאינו תחת ידך לא ליית וי״ל דאי מהתם ה״א דמיירי בעובד כוכבים שאינו תחת ידך דאתי קרא למימר שמודיעין לו את הדין לעובד כוכבים אם ירצה לשמוע לקבל עליו דין תורה אבל בעובד כוכבים שישנו תחת ידך ה״א לא ניתיב ליה כלל קמ״ל הא קרא דאייתר שהרי הרבה יובל כתיבי בפרשה לומר שאפילו יכול להוציאו בעל כרחו לא תבא עליו בעקיפין ולא יצא אא״כ ישלם כסף ואע״ג דכתיב וחשב עם קונהו דדרשינן ליה ב) שידקדק עם קונהו ולא יכעוס ג) עליו ואע״פ שאינו תחת ידך פעמים שיכול להעריס עליו ולהטעותו בדין וחשבון [א] וא״ת אי בעובד כוכבים שישנו תחת ידך מה שייך יובל ד) ולמה לי נמי דקדוק כלל וי״ל דהכא שהעובד כוכבים בטוח עליו ונתן לו מעות על מכר גופו בא הכתוב להשמיענו שצריך לדקדק [ב]: שכן מוציא בבת ישראל. הא דלא נקט שכן מכניס דהוה דמי טפי משום דבגט כתיב בהדיא [ג]: לימא ליה באפי תרי זיל. תימה אמאי פריך גמרא לימא ליה באפי תרי זיל ה) אמאי לא פריך ויפקירנו שהרי אפילו עבד כנעני שגופו קנוי ו) יצא בהפקר לשמואל דאמר המפקיר עבדו יצא לחירות וא״צ גט שחרור בפ׳ השולח (גיטין דף לח.) ולמה לי שטרא ואפילו למ״ד (שם:) דהמפקיר עבדו יוצא לחירות וצריך גט שחרור היינו משום הפקעת איסור כדי להתירו בבת ישראל וא״כ בע״ע למה לי שטרא דבלאו הכי מותר וי״ל דאין ה״נ ומיהו לא הוה קשה למה לי שטרא ליפקוה בהפקר דפשיטא דיש יציאות אחרות לבד משטר אלא הכי קשיא ליה אף כשבא להוציאו בשטר למה לי שטר אותו לשון הכתוב בשטר דהיינו הרי ח) את בן חורין הרי את לעצמך כדתנן בהמגרש (שם דף פה:) אותו לשון עצמו יאמר לו בע״פ דס״ד דאין צריך אלא מחילה כמו מחילת חוב בעלמא [ד] ולבסוף דמסיק ע״ע גופו קנוי לשון הכתוב בשטר אין מועיל בעל פה ט): אמר רבא זאת אומרת עבד עברי גופו קנוי. מדלא חשיב במתניתין שטר משמע דסבר דעבד עברי אין גופו קנוי ותימה דרבא דקאמר עבד עברי גופו קנוי היכי פליג אמתניתין וליכא למימר דרבא דייק מברייתא הכי וליה לא סבירא ליה הכי דאמר לקמן בפירקין (דף כח.) עד היכן גלגול שבועה ומסיק רבא לטעמיה דאמר רבא עבד עברי גופו קנוי וי״ל דמתני׳ נמי סברה דגופו קנוי [ה] והא דלא חשיב שטר משום דתנא דמתני׳ לא חשיב אלא יציאות שהם בע״כ של אדון אבל שטר מדעתו של אדון [ו]: והרב שמחל על גרעונו. אבל אם לא היה גופו קנוי היתה מחילה מועלת ויש לדקדק מכאן דמחילה לא בעי קנין ומיהו יש לדחות דכיון שהוא מוחזק בגופו אין לך קנין גדול מזה י): מיתה שמוציאה מרשות אב אינו דין שמוציאה מרשות אדון. ואם תאמר חופה תוכיח שמוציאה מרשות אביה כ) ואין מוציאה מרשות אדון דאי חופה מוציאה מרשות אדון אין אדם קונה בת חבירו שהרי יכול להכניסה ולהוציאה מרשות אדון וי״ל מה לחופה שכן אינה מוציאה מרשות אב אלא מדעתו ולכך אינה מוציאה מרשות אדון תאמר במיתה שמוציאה מרשות אב בע״כ:
והא

עין משפט נר מצוה

קנב א מיי׳ פ״ד מהל׳ עבדים הלכה ג:
ב [מיי׳ שם הלכה ו]:
קנג ג מיי׳ פ״ב מהל׳ עבדים הלכה ח והלכה יב:
קנד ד מיי׳ שם הל׳ יא [טוש״ע י״ד סי׳ רסז סעי׳ מב]:

תורה אור השלם

1. אִם אַחֶרֶת יִקַּח לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע: שמות כא י
2. וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים: שמות כא ז
3. וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ: ויקרא כה מו
4. כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם: שמות כא ב
5. כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ: ויקרא כה מ
6. אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר לוֹ יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ בְּבִגְדוֹ בָהּ: שמות כא ח
7. אִם עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ: ויקרא כה נא

מוסף רש״י

בעכו״ם שישנו תחת ידך. ואעפ״כ לא תבא עליו בעקיפין מפני חילול השם אלא כשתבא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו הגוי מן הדמים וכו׳ (ויקרא כה מח). לאחרת. אשתו (לעיל ט:). שכן מוציא בבת ישראל. גט אשה (לקמן כז.). והפדה. ולא כתיב ונפדית, משמע שאף אדוניה מסייע בפדיונה, וזהו שמגרעת מפדיונה ויוצאת (לעיל יא:). ישיב גאולתו. ישיב קרא יתירא, דמצי למכתב לפיהן גאולתו, לרבות שוה כסף. לענין פדיון (לעיל ח.). גופו קנוי. כל שש שנים (ב״ק קיג:). ומה סימנין כו׳ מוציאין מרשות אדון. כדילפינן ויצאה חנם אלו ימי בגרות, אין כסף אלו ימי נערות, מיתה שמוציאה מרשות אב. שאינו מוריש לבניו מה שזכתה לו תורה בבתו שיהא מעשה ידיה לאחין, כדילפינן (כתובות מג.) אותם לבניכם ולא בנותיכם לבניכם, אינו דין שמוציאה מרשות האדון (ב״מ יב:). תנא ושייר. לא חשבינהו לכולהו (סוטה טז.). מאי שייר דהאי שייר. דלא אורחא דתנא למיתני כל מילי ולשיורי חדא (תענית יג:).

מוסף תוספות

א. והזהיר הכתוב שלא להטעותו בדבר שיודע לגוי משום חילול השם. תוס׳ הרא״ש. ב. דהוי חלול השם כיון שהנכרי סומך על מעותיו. תוס׳ טוך. ג. וקידושין לא ידעינן אלא מויצאה והיתה. תוס׳ הרא״ש. ד. דס״ד דאין גופו קנוי. שם. ה. דברייתא לא פליג אמתניתין אלא לאוסופי קאתי. שם. ו. לא קתני דהוא פשיטא ליה. ריטב״א.

מסורת הש״ס

א) ת״כ פרשת בהר סיני פרק ט פסיקתא פ׳ בהר סיני, ב) [כתובות מג.], ג) [לעיל ה:], ד) [ב״ב מב ע״א], ה) [לעיל ה.], ו) [לקמן כ ע״א], ז) [לעיל יא: יד:], ח) [לעיל ח.], ט) ["שטר למה לי" ליתא בדפו״ר ונוסף ע״פ מהרש״ל. ובכת״י: אלא שטר שחרור למה לי שטר לימא], י) ב״ק קיג: לקמן כח., כ) [וע״ע תוס׳ ב״מ קיב. סד״ה חוזר], ל) ב״מ יב:, מ) [בכת״י: מתיב, וכגלה״ן], נ) סוכה נד. ב״ק י. טו. מג: סב: כתובות מא. תענית יג: יד. יבמות כא: עג. פד: לקמן מ. [נזיר לח: סוטה טז. מכות כא:], ס) [אל״ל שטר, וכן בדיבור שאח״ז משטר], ע) ["היא" יש למחוק. רש״ש], פ) [גלה״ן ורא״ש], צ) [לקמן כד ע״א, ע״ש], ק) [גלה״ן הנקנית. ועיין רש״ש], ר) [עי׳ בכורות יג ע״א תוד״ה מה אחוזה], ש) [ויקרא יט], ת) [לקמן כג ע״א], א) [נראה להגיה י״ב. (רש״ש, וכ״ה במאירי ע״ש)], ב) [ב״ק דף קיג:], ג) [אולי צ״ל יגלוס. רש״ש], ד) [בדפו״ר נוסף: למ״ד גזל הגוי מותר והלא בידים יכול לגזול אותו. וכ״ה בתוס׳ הרא״ש, ע״ש], ה) ["אמאי לא פריך" ליתא בדפו״ר, ונוסף ע״פ רש״ל, ועיין מהרש״א], ו) [במהרש״א: יוצא], ז) [ושם ד״ה המפקיר], ח) [בדפו״ר: את, וצ״ל אתה. וכן בסמוך], ט) [ע׳ תוס׳ ב״מ לט. ד״ה דלא ותוספות יבמות ע: ד״ה אלמא], י) [וע״ע סנהדרין ו ע״א תוד״ה צריכה], כ) [כתובות מח ע״א], ל) [ב״ב מ ע״א],

תוס׳ ר״י הזקן

באפי תרי זיל. דקס״ד דלית ליה זכותא בגויה דעבד ולא הוה אלא כלוה ולמה לי שחרור, יאמר לו בפני עדים כדי שלא יחזור בו שילך. ושמעינן מהא דמחילה א״צ קנין, דאי צריכה קנין אכתי לא סגי ליה בהכי אלא בשטר דסתם קנין לכתיבה עומד ל). [זאת אומרת]. מדאצרכת ליה שטר שחרור ולא סגי ליה באמירה בעלמא שגופו קנוי לו, כלומר שיש לו זכות בגופו של עבד וקנאו למעשה [ידיו] של עבד, והואיל ויש לו זכות ב[גופו בשביל] חובו אין האדון מפקיע זכות שיש לו על הגוף באמירה אלא בשטר, הילכך אם מחל הגרעון כסף שיתחייב ליתן לו העבד אם ירצה לצאת אינו מחול באמירה אלא בשטר. ומסתברא דכי אמרינן דמחילה א״צ קנין ה״מ היכא דלית ליה משכון על המלוה, אבל אית ליה משכון עליה לא קנו מידו כלום עד שיחזיר לו המשכון, ומיהו דוקא במשכנו שלא בשעת הלואתו דשיעבודא מיהא אית ליה עליה, דהא קנין דעבד עברי כמשכון הוי ובלא שטר אינו כלום, וה״נ אמרינן לקמן [יט, א] גבי אמה העבריה היא גופה משכון הויא, וכי כתב ל[י]ה שטר הו״ל כמחזיר (ליה על) [לו את] המשכון. ומסתברא דמלוה בשטר אם מחל המלוה אע״פ שלא החזיר לו את השטר הויא מחילה, דשטר ראיה בעלמא הוא. וגבי עבד עברי דנקנה בשטר כדקס״ד דכמלוה היא, אמרינן לימא ליה באנפי תרי זיל. ותנא דמייתי משום דלא חשיב ליה* אלא מידי דאיתיה בעל כרחו דאדון, ושחרור ליתיה אלא מדעתיה דאדון.

*נראה דצ״ל ותנא דמתני׳ דלא חשיב ליה היינו משום וכו׳ (ד״ו).